

Лосієвська Ольга Геннадіївна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, м. Северодонецьк;

Москович Інна Миколаївна – магістрант спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, м. Северодонецьк;

Новосад Альона Сергіївна – магістрант спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, м. Северодонецьк.

УДК [159.98:351.74](477)

Мігродова Н. Е.

ДИНАМІКА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СЛІДЧИХ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НА СТАДІІ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

В статті проаналізовано особливості ціннісних орієнтацій майбутніх працівників органів досудового розслідування; визначено структуру та ієрархію їх цінностей. Підкреслено, що: система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону спрямованості особистості та основну життєву концепцію, яка реалізується як в особистісному так і в професійному вимірі; зміст ціннісних орієнтацій кожної конкретної групи має вагомe значення для визначення спрямованості цієї спільноти. Виявлено певну єдність і однорідність ціннісно-орієнтаційної сфери серед курсантів усіх чотирьох груп навчання, що може свідчити про наявність достатньо міцної ціннісної основи як для успішної навчальної діяльності так, у перспективі, і для практичної.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, професіогенез, стадія професійного навчання, слідчі органів досудового розслідування.

Постановка проблеми. Проблема вдосконалення професійної підготовки кадрів Національної поліції України є особливо актуальною в умовах реформування нашої держави. Особливості та специфіка діяльності силових структур ставлять жорсткі вимоги до особистих рис працівників. Запит сьогодення на висококваліфікованих працівників поліції підтверджує необхідність впровадження високоефективних технологій відбору кандидатів на службу в поліцію та їх підготовку. Професійна діяльність працівників Національної поліції складна, багатопланова та іноді неоднозначна. Надання суспільством працівникам правоохоронної сфери різноманітних повноважень вимагає від них адекватного розуміння необхідності, можливості й рівня свого професіоналізму, який повинен ґрунтуватися на міцній ціннісно-смысловій основі.

Особливу увагу привертає діяльність працівників органів досудового розслідування Національної поліції України. Виконання ними службових обов'язків передбачає наявність об'єктивних труднощів і необхідності

серйозних обмежень, що накладає відбиток на життєдіяльність особистості в цілому. Правова регламентація, високий рівень відповідальності за результати діяльності, дефіцит часу насиченість діяльності негативними стресовими ситуаціями – це далеко не всі психологічні детермінанти, що зумовлюють високий рівень напруженості професійної діяльності працівників органів досудового розслідування. Саме на вузівській стадії професіогенезу у виші зі специфічними умовами навчання здійснюється усвідомлення, переоцінка, засвоєння, закріплення та трансформація цінностей, що є основою ефективної професійної діяльності. Тому, є необхідним і доцільним визначення особливостей ціннісних орієнтацій слідчих органів досудового розслідування на стадії професійного навчання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Представники різних наукових течій дотепер активно ведуть пошук в напрямку виокремлення ролі та структури ціннісної сфери особистості. Питання дослідження ціннісно-сислової сфери особистості розглядаються як зарубіжними, так і вітчизняні науковцями. Вагомий внесок у цьому напрямку здійснили праці Б. Ананьєва, Ф. Василюка, А. Донцова, А. Здравомислова, Д. Леонтєва, А. Маслоу, В. Мясищева, М. Рокіча, С. Рубінштейна, Е. Толмена, З. Фрейда, Е. Фромма, В. Ядова та інших. Багато вчених (І. Бех, Т. Бутківська, Л. Ломако, О. Фанталова та ін.) досліджують особливості становлення ціннісної сфери особистості у процесі навчання студентів.

Вагомий внесок у дослідження ціннісно-сислової основи професійної діяльності здійснено в межах дослідження професійного становлення працівників правоохоронної сфери. Цей напрямок безпосередньо пов'язаний з науковою діяльністю В. Андросюка О. Бандурки, В. Барка, О. Євдокімової, О. Землянської, В. Лефтерова, Л. Мороз, О. Цільмак, С. Яковенко та ін.

Сучасні дослідники, розглядаючи ціннісні орієнтації як систему певних норм, прийнятих групою свідомістю, трактують їх як: процес, у результаті якого відбувається субординація цінностей та спосіб диференціації об'єктів за значущістю (А. Петровський); різновид диспозиційних утворень (В. Ядов); система установок щодо дійсності (О. Асмолов, Г. Андрєєва, Д. Узнадзе); усвідомлення особистістю власного ставлення до довколишньої дійсності, самої себе (В. Сусленко); вибіркова система спрямованості інтересів і потреб особистості, націлена на певний аспект соціальних цінностей (В. Войтко); загальний прийнятний сенс життя (О. Леонтєв, Д. Леонтєв) та інші.

Крім того зміст ціннісних орієнтацій кожної конкретної групи має вагомє значення для визначення спрямованості цієї спільноти. Людина прагне до людей і груп з установками, думками і позиціями яких вона згодна, тому певна когорта дослідників розглядають згуртованість як результат згоди, подібності ціннісних орієнтацій і поглядів усіх членів групи. Найчастіше вивчення групової згуртованості і механізмів впливу на неї в основному здійснюється через вивчення комунікативних взаємодій між членами групи. Інший підхід в оцінці групової згуртованості був запропонований Т. Ньюком [5]. Він вперше запропонував

використати показник подібності ціннісних орієнтацій членів однієї спільноти для оцінки рівня їх групової згуртованості Автор зазначає, що коли двоє людей позитивно сприймають один одного і будують певне відношення до третього (суб'єкту або об'єкту), то у них виникає тенденція розвивати подібні орієнтації щодо цього третього, здебільш за рахунок розвитку міжособистісної комунікації. Він вбачає механізм формування групової згуртованості у досягненні згоди між членами групи, зближення їх соціальних установок, думок, цінностей тощо, в процесі безпосередньої взаємодії між індивідами [1, с.99].

Схожої думки дотримуються ще низка вчених [2,3]. Так, А. Петровський вважає, що формування групової згуртованості досягається через формування єдності учасників групи на різних рівнях міжособистісних відносин, і представляє їх у вигляді рівнів розвитку групи: 1) емоційному (зовнішньому) рівні – формою прояву служать ситуативні симпатії-антипатії; 2) поведінковому (середньому) рівні – виявляється в узгодженості дій учасників у процесі подолання групового конфлікту; 3) ціннісному (внутрішньому) рівні – узгодженість вчинків членів групи, заснованих на усвідомленому виборі і спільній діяльності [3]. В якості основного показника згуртованості розглядає збіг цінностей щодо предмета спільної діяльності, її цілей і мотивів А. Донцов. Результати його дослідження показали, що інтеграція групи за цим параметром здійснюється перш за все в процесі спільної трудової діяльності [2].

Метою статті є визначення особливостей та динаміки ціннісних орієнтацій майбутніх слідчих органів досудового розслідування на вузівській стадії професіогенезу як основи формування групової згуртованості, що виступає запорукою ефективної діяльності.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Вибірку дослідження склали 370 курсантів Харківського національного університету внутрішніх справ факультету №1, віком від 18 до 25 років, які були розподілені на чотири групи дослідження: 1 група – 100 курсантів першого курсу навчання (27,0%); 2 група – 95 курсантів другого курсу навчання (26,0%); 3 група – 85 курсантів третього курсу навчання (23,0%), четверта група – 90 курсантів четвертого курсу навчання (24,0%).

Для визначення ціннісних орієнтацій і ранжування списку цінностей особистості курсантів ми використали методику вивчення ціннісних орієнтацій М. Рокіча, що дозволила виявити змістовну сторону спрямованості особистості, основу її відносин до навколишнього світу, до інших людей, до себе самої, основу світогляду і ядро мотивації життєдіяльності [4]. Автор методики розрізняє два класи цінностей: 1) термінальні – переконання в тому, що кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прагнути; 2) інструментальні – переконання в тому, що певний образ дій або властивість особистості є кращим в будь-якій ситуації. Така класифікація відповідає традиційному поділу цінностей на цінності-цілі та цінності-засоби.

У таблиці 1 відображені особливості конкретних термінальних цінностей майбутніх правоохоронців на етапі фахової підготовки.

**Особливості конкретних термінальних цінностей
майбутніх слідчих, ($x_{\text{ср}} \pm \sigma$)**

Конкретні Цінності	1 курс	2 курс	3 курс	4 курс	1-2 t, p	1-3 t, p	1-4 t, p	2-3 t, p	2-4 t, p	3-4 t, p
Активне діяльне життя	8,82 ± 4,65	10,13 ± 4,30	9,89 ± 3,93	9,51 ± 1,75	1,33	1,16	0,90	0,27	0,84	0,56
Здоров'я	3,30 ± 2,91	3,35 ± 3,29	3,41 ± 2,71	3,20 ± 2,63	0,08	0,19	0,17	0,09	0,23	0,37
Цікава робота	7,18 ± 3,96	8,68 ± 3,70	7,14 ± 4,48	7,17 ± 4,32	1,78	0,05	0,01	1,71	1,68	0,04
Матеріально забезпечене життя	8,09 ± 4,78	6,13 ± 3,83	4,20 ± 3,14	4,00 ± 2,58	2,07	4,51**	4,86**	2,52*	2,94*	0,33
Наявність добрих друзів	7,14 ± 4,74	6,95 ± 4,25	8,23 ± 5,02	7,98 ± 4,85	0,19	1,05	0,81	1,25	1,01	0,23
Суспільне визнання	11,16 ± 3,14	11,53 ± 3,76	10,23 ± 4,12	10,34 ± 4,09	0,49	1,19	1,04	1,50	1,36	0,13
Продуктивне життя	11,09 ± 4,36	10,55 ± 3,94	11,07 ± 3,35	11,00 ± 3,37	0,59	0,03	0,11	0,65	0,55	0,09
Щасливе сімейне життя	6,93 ± 5,59	4,15 ± 3,29	4,80 ± 4,08	4,68 ± 4,27	2,74*	2,05	2,07	0,79	0,63	0,12
Задоволення	13,16 ± 4,09	10,45 ± 4,41	13,55 ± 2,60	13,88 ± 3,05	2,92*	0,53	0,91	3,96**	4,08**	0,54

Примітка: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$

Цікавим є той факт, що у курсантів усіх чотирьох курсів навчання визначено певну єдність конкретних цінностей. Так, на першому рейтинговому місці знаходиться цінність здоров'я, на шостому – активне діяльне життя, на восьмому – продуктивне життя. Друге рейтингове місце посіла цінність щасливого сімейного життя у курсантів першого (6,93 ± 5,59) та другого

(4,15 ± 3,29) курсів навчання. При цьому, на рівні статистичної значимості ($p \leq 0,05$) визначено, що для другокурсників щастя в сімейному житті більш значиме ніж для курсантів першого курсу навчання.

У курсантів третього (4,80 ± 4,08) і четвертого (4,68 ± 4,27) курсів навчання цінність щасливого сімейного життя займає третє рейтингове місце. На другому місці у курсантів третього (4,20 ± 3,14) і четвертого (4,00 ± 2,58) курсів навчання перебуває цінність матеріально забезпеченого життя. Визначено, що для курсантів третього (4,20 ± 3,14) і четвертого ((4,00 ± 2,58) курсів навчання матеріальне забезпечення життя статистично більш значиме ніж для першокурсників (8,09 ± 4,78 при $p \leq 0,001$) та другокурсників (6,13 ± 3,83 при $p \leq 0,05$) (див. табл. 1).

Визначено, що цінність задоволення має найнижче рейтингове місце (дев'яте) серед конкретних цінностей у першокурсників (13,16 ± 4,09), третьокурсників (13,55 ± 2,60) та четвертокурсників (13,88 ± 3,05). Встановлено, що цінність задоволення має статистично більшу значимість для другокурсників (10,45 ± 4,41) ніж для першокурсників (13,16 ± 4,09 при $p \leq 0,05$), третьокурсників (13,55 ± 2,60 при $p \leq 0,001$) та курсантів четвертого курсів навчання (13,88 ± 3,05 при $p \leq 0,001$) (див. табл. 1).

Констатуємо, у власному житті першокурсники хочуть мати гарне здоров'я (3,30 ± 2,91), добрих та вірних друзів (7,14 ± 4,74) і прагнуть до щасливого сімейного життя (6,93 ± 5,59); середній рівень значимості посіли цінності цікава робота (7,18 ± 3,96), матеріальне забезпечення життя (8,09 ± 4,78) і активне діяльнісне життя (8,82 ± 4,65); практично незначущі цінності продуктивного життя (11,09 ± 4,36), суспільного визнання (11,16 ± 3,14) і задоволення (13,16 ± 4,09).

Курсанти другого курсу навчання найбільше прагнуть мати гарне здоров'я (3,35 ± 3,29) щасливе сімейне (4,15 ± 3,29) і матеріально забезпечене життя (6,13 ± 3,83). На четвертому – шостому рейтинговому місцях знаходяться цінності наявності добрих і вірних друзів (6,95 ± 4,25), цікава робота (8,68 ± 3,70) і активне та діяльнісне життя (10,13 ± 4,30). Найменш цінні для другокурсників задоволення (10,45 ± 4,41), продуктивне життя (10,55 ± 3,94) і суспільне визнання (11,53 ± 3,76).

Цікавим є той факт, що показники цінностей у курсантів третього і четвертого курсів навчання є практично ідентичними (див. табл. 1). У зв'язку з чим рейтингові місця цінностей у цих двох груп дослідження однакові, а саме: перші три місця посіли здоров'я, матеріально забезпечене життя і щасливе сімейне життя. З четвертого по шосте – цінності цікава робота, наявність добрих друзів і активне діяльнісне життя. Найменше значення для курсантів третього і четвертого курсів мають цінності суспільного визнання, продуктивного життя і задоволення.

Як видно з таблиці 2, серед абстрактних термінальних цінностей найбільше значення для першокурсників мають цінності свободи (6,50 ± 3,80), життєвої мудрості (7,36 ± 4,12) та розвитку (8,61 ± 4,93).

**Особливості абстрактних термінальних цінностей
майбутніх слідчих, ($x_{\text{ср}} \pm \sigma$)**

Абстрактні цінності	1 курс	2 курс	3 курс	4 курс	1-2 t, p	1-3 t, p	1-4 t, p	2-3 t, p	2-4 t, p	3-4 t, p
Життєва мудрість	7,36 ±4,12	8,93 ±4,64	9,41 ±3,11	8,17 ±2,47	1,63	2,63	1,09	0,57	0,92	2,03
Красота природи і мистецтва	11,91 ±5,22	15,58 ±3,15	15,32 ±3,45	14,93 ±3,25	3,85**	3,61*	3,17*	0,35	0,91	0,54
Кохання	9,23 ±6,21	5,83 ±5,00	5,52 ±4,96	4,56 ±4,06	2,75*	3,09*	4,07**	0,28	1,25	0,97
Пізнання	10,36 ±3,70	12,08 ±3,15	10,82 ±3,82	10,63 ±3,96	2,57*	0,57	0,33	1,64	1,81	0,22
Розвиток	8,61 ±4,93	7,50 ±3,98	8,57 ±3,32	8,98 ±4,08	1,13	0,05	0,37	1,34	1,65	0,51
Свобода	6,50 ±3,80	6,43 ±3,92	9,48 ±4,56	10,83 ±4,24	0,09	3,33*	4,97**	3,27**	4,86**	1,41
Щастя інших	15,57 ±2,03	14,38 ±4,67	15,14 ±2,68	15,71 ±2,12	1,54	0,85	0,31	0,93	1,66	1,08
Творчість	12,64 ±3,97	14,10 ±3,40	16,05 ±1,82	15,93 ±2,09	1,81	5,18**	4,73**	3,32*	2,92*	0,28
Упевненість у собі	10,23 ±5,24	8,60 ±4,47	9,25 ±4,40	9,90 ±4,69	1,52	0,95	0,30	0,67	1,28	0,66

Примітка: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$

Для другокурсників це цінності кохання (5,83 ±5,00), свободи (6,43 ±3,92) і розвитку (7,50 ±3,98). Для курсантів третього курсу – цінності кохання (5,52 ±4,96), розвитку (8,57 ± 3,32) і впевненості у собі (9,25 ±4,40). А четвертокурсники прагнуть до кохання (4,56 ±4,06), життєвої мудрості (8,17 ±2,47) та розвитку (8,98 ±4,08). Тобто, ми знову спостерігаємо певну єдність і однорідність ціннісно-орієнтаційної сфери серед курсантів усіх чотирьох груп навчання.

Крім того визначено, що цінність свободи статистично більш значима ($p \leq 0,05$; $p \leq 0,001$) для курсантів першого (6,43 \pm 3,92) та другого (6,43 \pm 3,92) курсів навчання ніж для третьокурсників (9,48 \pm 4,56) та четвертокурсників (10,83 \pm 4,24) (див. табл. 2). А цінність кохання статистично більш значима для курсантів другого (5,83 \pm 5,00 при $p \leq 0,05$), третього (5,52 \pm 4,96 при $p \leq 0,05$) і четвертого (4,56 \pm 4,06 при $p \leq 0,001$) курсів навчання ніж для першокурсників (9,23 \pm 6,21). Статистично значимо ($p \leq 0,05$; $p \leq 0,001$) більше прагнуть до творчості курсанти першого (12,64 \pm 3,97) і другого (14,10 \pm 3,40) курсів навчання ніж третьокурсники (16,05 \pm 1,82) та четвертокурсники (15,93 \pm 2,09). Також, першокурсники (11,91 \pm 5,22) статистично значимо більше цінують красу природи і мистецтва порівняно з другокурсниками (15,58 \pm 3,15 при $p \leq 0,001$), третьокурсниками (15,32 \pm 3,45 при $p \leq 0,05$) та четвертокурсниками (14,93 \pm 3,25 при $p \leq 0,05$) (див. табл. 2).

Подальший аналіз показав (див. табл. 3), що в особистому житті першокурсники прагнуть до свободи (6,50 \pm 3,80), щасливого сімейного життя (6,93 \pm 5,59) і мати добрих і вірних друзів (7,14 \pm 4,74). Другокурсники хочуть бути щасливими у сімейному житті (4,15 \pm 3,29), цінують кохання (5,83 \pm 5,00) та свободу (6,43 \pm 3,92). Третьокурсники також прагнуть до щасливого сімейного життя (4,80 \pm 4,08), кохання (5,52 \pm 4,96) та наявності добрих і вірних друзів (8,23 \pm 5,02). Курсанти четвертого курсу навчання прагнуть кохати (4,56 \pm 4,06), бути щасливими у сімейному житті (4,68 \pm 4,27) і мати вірних друзів (7,98 \pm 4,85).

На рівні статистичної значимості встановлено (див табл. 4), що кохання більш значиме для четвертокурсників (4,56 \pm 4,06 при $p \leq 0,001$), третьокурсників (5,52 \pm 4,96 при $p \leq 0,05$) та другокурсників (5,83 \pm 5,00 при $p \leq 0,05$) порівняно з курсантами першого курсу навчання (9,23 \pm 6,21). Для курсантів першого (6,50 \pm 3,80) і другого (6,43 \pm 3,92) курсів навчання в особистому житті статистично більш значима ($p \leq 0,05$; $p \leq 0,001$) цінність свобода порівняно з третьокурсниками (9,48 \pm 4,56) і четвертокурсниками (10,83 \pm 4,24).

Цікаво, що для курсантів усіх чотирьох етапів навчання найменше значення в особистому житті має цінність задоволення. Проте, на рівні статистичної значимості встановлено, що задоволення більше значення має для другокурсників ніж для першокурсників (10,45 \pm 4,41 < 13,16 \pm 4,09; $p \leq 0,05$) та курсантів третього (10,45 \pm 4,41 < 13,55 \pm 2,60; $p \leq 0,001$) і четвертого (10,45 \pm 4,41 < 13,88 \pm 3,05; $p \leq 0,001$) курсів навчання.

Таблиця 3

**Особливості термінальних цінностей особистого життя
майбутніх слідчих, ($X_{cp} \pm \sigma$)**

Цінності особистого життя	1 курс	2 курс	3 курс	4 курс	1-2 t, p	1-3 t, p	1-4 t, p	2-3 t, p	2-4 t, p	3-4 t, p
---------------------------	--------	--------	--------	--------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------

Кохання	9,23 ±6,21	5,83 ±5,00	5,52 ±4,96	4,56 ±4,06	2,75*	3,09*	4,07**	0,28	1,25	0,97
Наявність добрих і вірних друзів	7,14 ±4,74	6,95 ±4,25	8,23 ±5,02	7,98 ±4,85	0,19	1,05	0,81	1,25	1,01	0,23
Свобода	6,50 ±3,80	6,43 ±3,92	9,48 ±4,56	10,83 ±4,24	0,09	3,33*	4,97**	3,27**	4,86**	1,41
Щасливе сімейне життя	6,93 ±5,59	4,15 ±3,29	4,80 ±4,08	4,68 ±4,27	2,74*	2,05	2,07	0,79	0,63	0,12
Задоволення	13,16 ±4,09	10,45 ±4,41	13,55 ±2,60	13,88 ±3,05	2,92*	0,53	0,91	3,96**	4,08**	0,54

Примітка: * $p < 0,05$; ** $p < 0,001$

В професійній самореалізації курсанти керуються наступними цінностями (див. табл. 4). Першокурсники прагнуть до цікавої роботи (7,18 ±3,96), розвитку (8,61 ±4,93) і активного діяльнісного життя (8,82 ±4,65). Другокурсники бажають в професії розвиватися (7,50 ±3,98), хочуть, щоб робота була цікавою (8,68 ±3,70) а професійна діяльність активна і діяльнісна (10,13 ±4,30). Курсанти третього та четвертого курсів навчання бажають мати цікаву роботу (7,14 ±4,48; 7,17 ±4,32), розвиватися у власній професії (8,57 ±3,32; 8,98 ±4,08) і активно та діяльнісно працювати (9,89 ±3,93; 9,51 ±1,75) (див. табл. 4).

Таблиця 4

Особливості термінальних цінностей професійної самореалізації майбутніх слідчих, ($\bar{x} \pm \sigma$)

Цінності професійної самореалізації	1 курс	2 курс	3 курс	4 курс	1-2 т, р	1-3 т, р	1-4 т, р	2-3 т, р	2-4 т, р	3-4 т, р
Активне діяльне життя	8,82 ±4,65	10,13 ±4,30	9,89 ±3,93	9,51 ±1,75	1,33	1,16	0,90	0,27	0,84	0,56
Цікава робота	7,18 ±3,96	8,68 ±3,70	7,14 ±4,48	7,17 ±4,32	1,78	0,05	0,01	1,71	1,68	0,04

Суспільне визнання	11,16 ±3,14	11,53 ±3,76	10,23 ±4,12	10,34 ±4,09	0,49	1,19	1,04	1,50	1,36	0,13
Продуктивне життя	11,09 ±4,36	10,55 ±3,94	11,07 ±3,35	11,00 ±3,37	0,59	0,03	0,11	0,65	0,55	0,09
Розвиток	8,61 ±4,93	7,50 ±3,98	8,57 ±3,32	8,98 ±4,08	1,13	0,05	0,37	1,34	1,65	0,51

Примітка: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$

Подальший аналіз показав якими засобами майбутні слідчі будуть втілювати у життя власні прагнення і бажання. Серед етичних інструментальних цінностей (див. табл. 5) першокурсники найбільш цінують незалежність (6,11 ± 3,45), самоконтроль (8,30 ± 3,93) та відповідальність (10,05 ± 5,10). Ті ж самі цінності посіли перші три рейтингові місця і у другокурсників – незалежність (7,65 ± 5,16), самоконтроль (7,80 ± 4,98), відповідальність (9,05 ± 4,48). Цінність відповідальність посіла перше рейтингове місце у третьокурсників (6,43 ± 2,66) і четвертокурсників (6,47 ± 2,82). Самоконтроль також має велике значення для третьокурсників (9,07 ± 4,48) і четвертокурсників (9,39 ± 4,79). І третє рейтингове місце отримали показники цінності широта поглядів як у третьокурсників (9,14 ± 4,65) так і у четвертокурсників (9,75 ± 5,06).

Таблиця 5

Особливості етичних інструментальних цінностей майбутніх слідчих, ($x_{cp} \pm \sigma$)

Етичні цінності	1 курс	2 курс	3 курс	4 курс	1-2 т, р	1-3 т, р	1-4 т, р	2-3 т, р	2-4 т, р	3-4 т, р
Відповідальність	10,05 ± 5,10	9,05 ± 4,48	6,43 ± 2,66	6,47 ± 2,82	0,95	4,17**	3,96**	3,22**	3,03**	0,07
Високі запити	13,48 ± 4,85	14,18 ± 4,00	13,23 ± 5,02	11,61 ± 5,6 3	0,72	0,24	1,57	0,96	2,57*	1,34
Незалежність	6,11 ± 3,45	7,65 ± 5,16	11,16 ± 5,62	10,83 ± 6,3 9	1,59	5,07**	3,98**	2,98**	2,37	0,24
Самоконтроль	8,30 ± 3,93	7,80 ± 4,98	9,07 ± 4,48	9,39 ± 4,79	0,50	0,86	1,10	1,22	1,42	0,31
Широта поглядів	11,86 ± 5,08	11,50 ± 5,09	9,14 ± 4,65	9,75 ± 5,06	0,33	2,72*	1,85	2,61*	1,50	0,56

Примітка: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$

Слід зазначити, що незалежність першокурсники статистично значимо цінують більше ніж третьокурсники ($6,11 \pm 3,45 < 11,16 \pm 5,62$; $p \leq 0,05$) та четвертокурсники ($6,11 \pm 3,45 < 10,83 \pm 6,39$; $p \leq 0,001$), а другокурсники більше ніж третьокурсники ($7,65 \pm 5,16 < 11,16 \pm 5,62$; $p \leq 0,001$).

Відповідальність статистично більш значима ($p \leq 0,001$) для курсантів третього курсу порівняно з першокурсниками ($6,43 \pm 2,66 < 10,05 \pm 5,10$) та другокурсниками ($6,43 \pm 2,66 < 9,05 \pm 4,48$) і для курсантів четвертого курсу порівняно з першокурсниками ($6,47 \pm 2,82 < 10,05 \pm 5,10$) та другокурсниками ($6,47 \pm 2,82 < 9,05 \pm 4,48$) (див. табл. 5).

В процесі спілкування (див. табл. 6) для першокурсників важливо бути чесними ($6,91 \pm 5,84$), життєрадісними ($7,00 \pm 5,81$) і вихованими ($7,75 \pm 5,73$); другокурсники цінують вихованість ($5,63 \pm 3,95$), чесність ($7,30 \pm 5,17$) і толерантність ($8,53 \pm 5,16$); третьокурсники прагнуть до вихованості ($4,75 \pm 4,74$), життєрадісності ($7,34 \pm 4,66$) та толерантності ($7,45 \pm 5,25$) так само як і четвертокурсники – до вихованості ($4,81 \pm 4,53$), толерантності ($7,42 \pm 5,51$) та життєрадісності ($8,22 \pm 5,06$).

Зазначимо, що в процесі спілкування вихованість статистично більш значима ($p \leq 0,05$) для третьокурсників ($4,75 \pm 4,74$) ніж для першокурсників ($7,75 \pm 5,73$). Також для першокурсників ($11,93 \pm 3,84$) статистично менш значима ($p \leq 0,001$) толерантність порівняно з другокурсниками ($8,53 \pm 5,16$), третьокурсниками ($7,45 \pm 5,25$) і четвертокурсниками ($7,42 \pm 5,51$).

Таблиця 6

Особливості інструментальних цінностей спілкування майбутніх слідчих, ($x_{cp} \pm \sigma$)

Цінності спілкування	1 курс	2 курс	3 курс	4 курс	1-2 t, p	1-3 t, p	1-4 t, p	2-3 t, p	2-4 t, p	3-4 t, p
Вихованість	7,75 ± 5,73	5,63 ± 3,95	4,75 ± 4,74	4,81 ± 4,53	1,99	2,78*	2,57	0,92	0,84	0,05
Життєрадісність	7,00 ± 5,81	9,10 ± 4,38	7,34 ± 4,66	8,22 ± 5,06	1,88	0,30	1,01	1,78	0,80	0,80
Непримиримість до недоліків у собі та в інших	14,11 ± 3,21	14,18 ± 3,27	15,27 ± 4,24	15,75 ± 3,64	0,09	1,45	2,11	1,34	1,98	0,54
Толерантність	11,93 ± 3,84	8,53 ± 5,16	7,45 ± 5,25	7,42 ± 5,51	3,41**	4,57**	4,16	0,94	0,90	0,03
Чуйність	9,57 ± 5,59	11,23 ± 5,32	12,23 ± 3,19	12,61 ± 3,03	1,39	2,74*	3,10**	1,03	1,41	0,55
Чесність	6,91 ± 5,84	7,30 ± 5,17	10,84 ± 4,05	10,75 ± 4,12	0,33	3,67**	3,44**	3,47**	3,23*	0,10

Примітка: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$

Бути чуйним в спілкуванні статистично більш значимо для першокурсників ($9,57 \pm 5,59$) ніж для курсантів третього ($12,23 \pm 3,19$ при $p \leq 0,05$) і четвертого ($12,61 \pm 3,03$ при $p \leq 0,001$) курсів навчання. Також визначено, що чесність статистично більш значима ($p \leq 0,001$) для першокурсників ($6,91 \pm 5,84$) порівняно з курсантами третього ($10,84 \pm 4,05$) і четвертого ($10,75 \pm 4,12$) курсів навчання та для другокурсників ($7,30 \pm 5,17$) порівняно з третьокурсниками ($10,84 \pm 4,05$) і четвертокурсниками ($10,75 \pm 4,12$) (див. табл. 6).

У власних справах майбутні слідчі керуються наступними цінностями (див. табл. 7). Першокурсники прагнуть виконувати все акуратно ($7,20 \pm 5,54$), максимально ефективно ($8,23 \pm 5,70$) та наполегливо, показник цінності твердої волі посів третє рейтингове місце ($8,32 \pm 5,33$). Другокурсники проявляють тверду волю ($6,03 \pm 4,28$), акуратність ($6,83 \pm 4,66$) та сміливість у відстоюванні власної думки ($7,35 \pm 4,85$). Для третьокурсників важливо бути освіченими ($6,61 \pm 3,91$), акуратними ($7,23 \pm 5,52$) та раціональними ($9,00 \pm 4,66$). Курсанти четвертого курсу проявляють акуратність ($5,97 \pm 3,42$), освіченість ($7,31 \pm 4,13$) та дисциплінованість ($8,69 \pm 5,02$).

Таблиця 7

Особливості інструментальних цінностей власної справи майбутніх слідчих, ($x_{cp} \pm \sigma$)

Цінності справи	1 курс	2 курс	3 курс	4 курс	1-2 t, p	1-3 t, p	1-4 t, p	2-3 t, p	2-4 t, p	3-4 t, p
Акуратність	7,20 ± 5,54	6,83 ± 4,66	7,23 ± 5,52	5,97 ± 3,42	0,34	0,02	1,22	0,36	0,92	1,24
Дисциплінованість	10,52 ± 2,97	10,30 ± 4,18	9,18 ± 5,08	8,69 ± 5,02	0,28	1,51	1,93	1,10	1,51	0,43
Освіченість	8,75 ± 4,24	8,70 ± 5,12	6,61 ± 3,91	7,31 ± 4,13	0,05	2,76*	1,54	2,08	1,31	0,76
Раціоналізм	9,93 ± 4,68	8,73 ± 4,11	9,00 ± 4,66	8,75 ± 4,18	1,26	0,94	1,19	0,29	0,03	0,25
Сміливість у відстоюванні власної думки	9,98 ± 3,40	7,35 ± 4,85	9,45 ± 3,58	10,31 ± 3,24	2,85**	0,70	0,44	2,74**	3,15	1,11
Тверда воля	8,32 ± 5,33	6,03 ± 4,28	10,14 ± 5,09	9,36 ± 5,32	2,18	1,64	0,87	4,02**	2,99*	0,66
Ефективність у справах	8,23 ± 5,70	9,35 ± 5,47	12,66 ± 3,03	12,94 ± 3,12	0,92	4,55**	4,70**	3,38**	3,56**	0,41

Примітка: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$

Визначено, що для третьокурсників ($6,61 \pm 3,91$) освіченість у справах статистично більш значима ($p \leq 0,05$) ніж для першокурсників ($8,75 \pm 4,24$). Цінність сміливості у відстоюванні власної думки статистично більш значима ($p \leq 0,001$) для другокурсників ($7,35 \pm 4,85$) ніж для першокурсників ($9,98 \pm 3,40$) та третьокурсників ($9,45 \pm 3,58$). Тверда воля статистично більш значима для другокурсників ($6,03 \pm 4,28$) порівняно з курсантами третього ($10,14 \pm 5,09$) і четвертого ($9,36 \pm 5,32$) курсів навчання. Бути ефективними у справах статистично більш значимо ($p \leq 0,001$) для курсантів першого ($8,23 \pm 5,70$) та другого ($9,35 \pm 5,47$) курсів навчання ніж для третьокурсників ($12,66 \pm 3,03$) і четвертокурсників ($12,94 \pm 3,12$) (див. табл. 7). В процесі самоствердження (див. табл.8) для першокурсників значимими є незалежність ($6,11 \pm 3,45$), ефективність у справах ($8,23 \pm 5,70$) та тверда воля ($8,32 \pm 5,33$). Другокурсники прагнуть самостверджуватися за допомогою твердої волі ($6,03 \pm 4,28$), сміливості у відстоюванні власної думки ($7,35 \pm 4,85$) і незалежності ($7,65 \pm 5,16$). Для третьокурсників важливо проявити себе через освіченість ($6,61 \pm 3,91$), сміливість у відстоюванні власної думки ($9,45 \pm 3,58$) і тверду волю ($10,14 \pm 5,09$). У четвертокурсників діагностовано значимість цінностей освіченості ($7,31 \pm 4,13$), твердої волі ($9,36 \pm 5,32$) та сміливості у відстоюванні власної думки ($10,31 \pm 3,24$).

Таблиця 8

Особливості інструментальних цінностей самоствердження майбутніх слідчих, ($X_{cp} \pm \sigma$)

Цінності самоствердження	1 курс	2 курс	3 курс	4 курс	1-2 t, p	1-3 t, p	1-4 t, p	2-3 t, p	2-4 t, p	3-4 t, p
Високі запити	13,48 \pm 4,85	14,18 \pm 4,00	13,23 \pm 5,02	11,61 \pm 5,63	0,72	0,24	1,57	0,96	2,57*	1,34
Незалежність	6,11 \pm 3,45	7,65 \pm 5,16	11,16 \pm 5,62	10,83 \pm 6,39	1,59	5,07**	3,98**	2,98**	2,37	0,24
Непримиримість до недоліків у собі та в інших	14,11 \pm 3,21	14,18 \pm 3,27	15,27 \pm 4,24	15,75 \pm 3,64	0,09	1,45	2,11	1,34	1,98	0,54
Освіченість	8,75 \pm 4,24	8,70 \pm 5,12	6,61 \pm 3,91	7,31 \pm 4,13	0,05	2,76**	1,54	2,08	1,31	0,76
Сміливість у відстоюванні власної думки	9,98 \pm 3,40	7,35 \pm 4,85	9,45 \pm 3,58	10,31 \pm 3,24	2,85**	0,70	0,44	2,54*	3,15*	1,11
Тверда воля	8,32 \pm 5,33	6,03 \pm 4,28	10,14 \pm 5,09	9,36 \pm 5,32	2,18	1,64	0,87	4,02**	2,99	0,66
Ефективність у справах	8,23 \pm 5,70	9,35 \pm 5,47	12,66 \pm 3,03	12,94 \pm 3,12	0,92	4,55**	4,70**	3,38**	3,56**	0,41

Примітка: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$

Слід зазначити, що у процесі самоствердження для четвертокурсників ($11,61 \pm 5,63$) статистично більш значимо ($p \leq 0,05$) ставити перед собою високі запити порівняно з другокурсниками ($14,18 \pm 4,00$). Незалежність статистично більш значима ($p \leq 0,001$) для курсантів першого курсу ($6,11 \pm 3,45$) ніж для курсантів третього ($11,16 \pm 5,62$) і четвертого ($10,83 \pm 6,39$) курсів навчання та для другокурсників ($7,65 \pm 5,16$) порівняно з третьокурсниками ($11,16 \pm 5,62$).

Освіченість статистично більш значима ($p \leq 0,05$) для курсантів третього курсу навчання ($6,61 \pm 3,91$) ніж для першокурсників ($8,75 \pm 4,24$). Сміливість у відстоюванні власної думки статистично більш значима ($p \leq 0,05$) для другокурсників ($7,35 \pm 4,85$) порівняно з першокурсниками ($9,98 \pm 3,40$) і третьокурсниками ($9,45 \pm 3,58$) і четвертокурсниками ($10,31 \pm 3,24$). Також, на рівні статистичної значимості ($p \leq 0,001$) встановлено, що ефективність у справах більш цінують першокурсники ($8,23 \pm 5,70$) та другокурсники ($9,35 \pm 5,47$) ніж курсанти третього ($12,66 \pm 3,03$) і четвертого ($12,94 \pm 3,12$) курсів навчання.

Висновки. Досягнення людиною успіхів у професійній діяльності та особистому житті спирається на стійку особистісну конструкцію, основою якої є цілісно-смилова сфера. Система ціннісних орієнтацій виступає стратегічною детермінантою діяльності індивідів, груп, співтовариств, суспільства.

Протягом дослідження нами було виявлено певну єдність і однорідність ціннісно-орієнтаційної сфери серед курсантів усіх чотирьох груп навчання, а саме: показники цінностей у курсантів третього і четвертого курсів навчання є практично ідентичними, так курсанти третього та четвертого курсів навчання у професійній самореалізації бажають мати цікаву роботу, розвиватися і активно та діяльнісно працювати; для всіх груп курсантів найменше значення в особистому житті має цінність задоволення. Такі загальні показники можуть свідчити про наявність достатньо міцної ціннісної основи як для успішної навчальної діяльності так, у перспективі і для практичної.

Перспективним, на наш погляд, буде визначення конкретних ціннісних та ціннісноорієнтаційних факторів становлення слідчих органів досудового розслідування на різних стадіях професіогенезу.

Література

1. Андреева Г.М. Зарубежная социальная психология XX столетия: Теоретические подходы: Учеб. пособие для вузов / Г.М. Андреева. – М. : Аспект Пресс. – 2002. – 287 с.
2. Донцов А. И. Принципы социально-психологического анализа групповой сплоченности / А. И. Донцов // Теоретические и методологические проблемы социальной психологии [под ред. Г. М. Андреевой, Н. Н. Богомоловой]. – М.: Изд-во МГУ, 1977. – С. 50-74.
3. Петровский А. В., Ярошевский М. Г. Психология. /А.В. Петровский, М.Г. Ярошевский. – М.: Академия, 2002. – 512 с.

4. Рокич М. Природа человеческих ценностей / М. Рокич // Свободная пресса. – 1973. – №5. – С. 20-28.

5. Newcomb T.M. An approach to the study of communicative acts. Psychol. Rev. 1953, v. 60, P. 293–304.

Транслітерація

1. Andreeva G.M. Zarubezhnaya social'naya psihologiya HKH stoletiya: Teoreticheskie podhody: Ucheb. posobie dlya vuzov / G.M. Andreeva. – M. : Aspekt Press. – 2002. – 287 s.

2. Doncov A. I. Principy social'no-psihologicheskogo analiza gruppovoj splochnosti / A. I. Doncov // Teoreticheskie i metodologicheskie problemy social'noj psihologii [pod red. G. M. Andreevoj, N. N. Bogomolovoj]. – M.: Izd-vo MGU, 1977. – S. 50-74.

3. Petrovskij A. V., YAroshevskij M. G. Psihologiya. /A.V. Petrovskij, M.G. YAroshevskij. – M.: Akademiya, 2002. – 512 s.

4. Rokich M. Priroda chelovecheskih cennostej / M. Rokich // Svobodnaya pressa. – 1973. – №5. – S. 20-28.

5. Newcomb T.M. An approach to the study of communicative acts. Psychol. Rev. 1953, v. 60, P. 293–304.

Милорадова Н.Э.

ДИНАМИКА ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ СЛЕДОВАТЕЛЕЙ ОРГАНОВ ДОСУДЕБНОГО РАССЛЕДОВАНИЯ НА СТАДИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ

В статье проанализированы особенности ценностных ориентаций будущих сотрудников органов досудебного расследования; определена структура и иерархия их ценностей. Подчеркнуто, что: система ценностных ориентации определяет содержательную сторону направленности личности и основную жизненную концепцию, которая реализуется как в личностном, так и в профессиональном измерении; содержание ценностных ориентаций каждой конкретной группы имеет большое значение для определения направленности этого сообщества. Выявленное единство и однородность ценностно-ориентационной сферы среди курсантов всех четырех групп обучения может свидетельствовать о наличии достаточно прочной ценностной основы как для успешной учебной деятельности так, в перспективе, и для практической.

Ключевые слова: *ценностные ориентации, профессиогенез, стадия профессионального обучения, следователи органов досудебного расследования*

Miloradova N.

Value system dynamics of professional education stages of prejudicial investigative authorities

The author analyzed the value system features of the future prejudicial investigative authorities' associates.

The author puts the stress on the following facts: the value system determines the contents of the personality orientation and defines the main life concept which is realized in both personal and professional dimensions. The content of value system of each separate group defines the group orientation type.

The author identified a homogeneity in value systems of students of all four groups that can tell about a strong value basis for educational as well as practical activities.

Key words: *value system, professional development, the stage of professional education, prejudicial investigative authorities*

Мілорадова Наталя Едуардівна – кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки та психології факультету № 3 (підрозділів поліції превентивної діяльності) Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків.

УДК 159.92

Мищенко Н.В., Ковальова О.В., Іванов О.Г.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ТА СИСТЕМНА СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ОСІБ З КРИЗОВИМИ СТАНАМИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СОЦІУМУ

В статті розкрито особливості психологічного супроводу та системної соціальної підтримки осіб з кризовими станами в умовах сучасного соціуму. Показано, що соціально-психологічний супровід – це один із видів соціального патронажу як цілісної і комплексної системи соціальної підтримки та психологічної допомоги, що здійснюється в рамках діяльності соціально-психологічних служб; інтегративна технологія, завдання якої – створення умов для відновлення потенціалу розвитку і саморозвитку сім'ї та особистості і, в результаті, – ефективного виконання окремою людиною або родиною своїх основних функцій; процес особливого роду буттєвих відносин між супроводжувачем і тими, хто потребує допомоги. Зазначається, що в якості основних характеристик психологічного супроводу виступають його процесуальність, пролонгованість, недирективність, заглибленість в реальне повсякденне життя людини або сім'ї, особливі відносини між учасниками цього процесу.

Ключові слова: *особистість, сім'я, психологічний супровід, соціальна підтримка, кризові стани.*

Постановка проблеми. Родині і окремій особистості в період життєвих криз властиве спотворення центрального утворення самосвідомості – суб'єктивного образу світу, тобто уявлень і відносин про себе і навколишній світ